

7. Крымский С.Б. Контуры духовности: новые контексты индивидуальности / С.Б. Крымский // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 21–28.

8. Сущенко Т.І. Особливості особистісно орієнтованого педагогічного процесу / Т.І. Сущенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць / [ред. кол. Т.І. Сущенко та ін.]. – Київ ; Запоріжжя, 2001. – Вип. 19. – С. 3–6.

9. Wertz F.J. (1986). The rat in psychological science // The Humanistic Psychologist. – Vol. 14. – P. 143–168.

СУЩЕНКО Л.О.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РЕЗУЛЬТАТИВНОЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Глибокі соціальні, духовні й економічні зрушення, які відбуваються сьогодні в Україні, вимагають радикальної трансформації вищої освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір.

У багатьох країнах світу відбувається інтенсивне удосконалення змісту, форм, методів забезпечення фундаментальності освіти, спрямованої на задоволення інтересів особистості. Вища школа покликана давати молоді цілісне уявлення про сучасну наукову картину світу, закладати теоретичний фундамент майбутньої професійної діяльності, сприяти творчому розвитку особистості та правильному вибору індивідуальної програми життя на базі пізнання особливостей, потреб і можливостей людини.

У зв'язку із цим набуває першорядного значення розвиток у вищих закладах освіти фундаментальних наукових досліджень, залучення до них студентів, виховання в них наукової та методологічної культури, підвищення вимог до результатів дослідницької праці, забезпечення високої ефективності і конкурентоспроможності наукової продукції тощо.

Саме науково-дослідна робота студентів є важливим засобом підвищення якості формування особистості спеціаліста, здатного творчо застосовувати в практичній діяльності останні досягнення науково-технічного й культурного прогресу.

Мета статті – охарактеризувати та проаналізувати існуючі підходи до визначення поняття “індивідуалізація”.

Підвищенню якості підготовки спеціалістів сприяє участь студентів у науково-дослідній роботі, тому що саме вона є одним із головних резервів аспірантури та здобувачів вченого ступеня, головним джерелом поповнення освітніх закладів науковими кадрами й фактором всебічного розвитку творчих та інтелектуальних якостей студентства.

Насамперед, доведено, що наука є рушійною силою прогресу, визначальним фактором розвитку освіти, підвищення добробуту членів суспільства, їхнього духовного та інтелектуального зростання.

Свого часу президент Академії педагогічних наук В.М. Столетов у бесіді з редакцією газети “Комсомольська правда” говорив: “Якщо ви закінчили інститут, то ви висококваліфікований спеціаліст. Проте, якщо ви

заспокоїлися на цьому і далі не працюєте систематично, повсякденно, то через три роки ви вже не висококваліфікований спеціаліст; через п'ять років ви вже відсталий спеціаліст, а через 10 років безнадійно відсталий спеціаліст. Основне завдання вищого навчального закладу – навчити людину вчитися все життя”.

Підготовка високоосвіченої та конкурентоспроможної особистості, здатної до творчості, є одним із першочергових державних завдань.

Сучасна вища освіта має забезпечувати всебічний розвиток студента як особистості, сприяти виявленню та розвитку здібностей, враховувати індивідуальні відмінності, розвивати самостійність, творчість, наполегливість і відповідальність. Але врахувати всі вищезазначені аспекти можна лише за умови індивідуального підходу до кожного окремого студента. Особистість студента, як майбутнього спеціаліста, – головний ціннісний орієнтир у діяльності ВНЗ.

Розвитку людини притаманне загальне й особливе. Загальне властиве всім людям певного віку, особливе вирізняє окрему людину. Особливе в людині називають індивідуальним, а особливість з яскраво вираженим особливим – індивідуальністю.

Індивідуальність характеризується сукупністю інтелектуальних, вольових, моральних, соціальних та інших рис людини, які постійно вирізняють одну людину від інших. Кожна людина – єдина й неповторна в своїй індивідуальності.

Тому здійснення науково-дослідної роботи вимагає неодмінного врахування індивідуально-психологічних особливостей людини, які формуються та виявляються в цьому виді діяльності.

Видатні вітчизняні та зарубіжні філософи й педагоги минулого (М.О. Бердяєв, В.Г. Белінський, М. Монтессорі, Ж. Піаже, Й.Г. Песталоцці, С.Ф. Русова, Ж.П. Сарт, Г.С. Сковорода, Л.М. Толстой, К.Д. Ушинський, В. Франкл, Ф. Фребель, С. Френе) наголошували на необхідності цінування кожної людини, глибокому знанні її індивідуальних відмінностей, розвитку у педагогів необхідних для цього педагогічних якостей, повазі до виключних особливостей та створенні найбільш комфортних умов для навчання та виховання кожної особистості.

Індивідуальна форма навчання – одна з форм організації навчального процесу, яка спрямована на організацію навчального процесу з урахуванням індивідуальних відмінностей та особливостей кожного з учнів чи студентів, для їх становлення як особистості.

Визначальними для осмислення аспекту особистісного становлення можна вважати концепції І.Д. Беха, М.Й. Боришевської, І.В. Дубровіної, О.Л. Кононко, В.К. Котирло, М.В. Крулехт, В.Т. Кудрявцевої, О.А. Шаграєвої та інших.

Мета індивідуального навчання у вищій школі – це не лише досягнення високих результатів у засвоєнні знань студентами, а розвиток індивідуальних якостей, становлення майбутнього фахівця як особистості. На сьогодні проблема індивідуалізації є недостатньо розробленою й обґрунто-

ваною як в основній, так і вищій школі. Ряд важливих аспектів залишається невисвітленим. Не розроблено інтегрованої теорії щодо індивідуалізації в управлінні науково-дослідною роботою, не чітко розмежовується сутність і відмінність понять “індивідуалізація освіти”, “індивідуальний підхід”, “індивідуалізація особистості”.

Щоб підготувати сучасного спеціаліста, який буде здатний до самовдосконалення, самоосвіти, самореалізації, відповідно до вимог держави й суспільства, не можна не враховувати індивідуальних особливостей студента, створення умов для розвитку та вдосконалення його психолого-фізіологічних задатків. Все це свідчить про необхідність індивідуалізації науково-дослідної роботи у вищій школі, яка забезпечить реалізацію всіх цих вимог.

Говорячи про індивідуалізацію навчання у вищій школі, ми постійно звертаємося до понять індивідуальності та особистості, які не є тотожними. З філософської точки зору, поняття “особистість” пов’язане з більш глибокою суттю людського роду й водночас з найбільш суттєвими індивідуальними особливостями конкретної людини. Індивід лише тоді стає особистістю, коли включається в систему існуючих суспільних відносин, набуваючи нової якості, стаючи елементом суспільства [2].

У психології термін “особистість” тлумачиться по-різному, залежно від того які поняття в себе включає. Цінним, на наш погляд, є тлумачення поняття особистості Г. Олпорт як “життєво формувальної, індивідуально своєрідної сукупності психофізіологічних систем – рис особистості, якими визначається своєрідність мислення й поведінки” [11].

На думку прихильників діяльнісного підходу в психології, особистість – найбільш повне вираження суб’єктивного полюса діяльності, яка породжується діяльністю й системою відносин з іншими людьми [11]. Основними властивостями особистості є: здібності, темперамент, характер, емоції та почуття, мотивація, воля.

Кожна людина будує свою особистість самостійно в процесі активної діяльності та спілкування з іншими людьми. Особистість – це неповторна єдність фізіологічних і психологічних якостей. Щодо розгляду поняття “індивідуальності”, то існує два підходи трактування його сутності.

Прихильники першого підходу пропонують розглядати індивідуальність як сукупність неповторно своєрідних рис та особливостей людини, що відрізняє її від інших людей або сукупність властивостей і особливостей кожної істоти, що відрізняють її від інших істот того самого виду [10].

Прихильники другого підходу розглядають “індивідуальність” як особистість з притаманними тільки їй унікальними та своєрідними характеристиками, як певний напрям розвитку особистості, що супроводжується появою нових властивостей з певних причин [1].

Російський учений П.П. Блонський розглядав індивідуальність як певну комбінацію окремих успадкованих ознак. Він розділяв ці ознаки на домінуючі та підлеглі. За його теорією, якщо вроджені задатки не розвиваються під впливом того чи іншого подразника, то вони атрофуються.

На початку ХХ ст. на основі науково-експериментальних фактів було виявлено, що розвиток індивідуальності здійснюється поступово й послідовно, він не є прямолінійним, може допускати відхилення та зупинки; існує нерозривний зв'язок між духовними й фізичними особливостями, а також між окремими сферами (психічного-емоційною, волевою, розумовою); різні аспекти психічного стану розвиваються неоднаково за темпами та енергією з різних причин.

Досліджуючи цю проблему, академік А.В. Петровський визначає “індивідуальність” як одну із сторін особистості, під якою розуміє неповторну сукупність психологічних особливостей людини. Ця сукупність включає в себе “характер, темперамент, особливості психічних процесів, почуття та мотиви діяльності, сформовані здібності” [6].

Виходячи з того, що основним видом діяльності студентів є навчання, у процесі якого формуються не тільки знання, уміння та навички, а й одночасно здібності, настанови, волеволі та емоційні якості, в яких бере участь і розвивається особистість як ціле, як єдність усіх сторін і якостей. Тому, говорячи про розвиток особистості в процесі науково-дослідної роботи, ми, насамперед, маємо на увазі саморозвиток студента.

За цих умов індивідуалізація навчання у вищій школі створює всі можливості, які сприяють розвитку студента як індивідуальності та становленню його як особистості.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень, присвячених різним аспектам вищезазначених дефініцій довів, що досі немає єдиного тлумачення понять “індивідуальний підхід”, “індивідуальна робота”, “індивідуалізація”, недостатньо розкрита їх сутність, існує невпорядкованість та певні розбіжності у визначеннях. Проблему розвитку цих понять в історичному контексті, на наш погляд, можна охарактеризувати за декількома напрямками. Перший напрям характеризується тлумаченнями принципу індивідуального підходу як: “основоположення” (Я.А. Коменський), “правило” (Ф.А. Дістервег), “підхід” (Б.П. Єсіпов, Н.К. Гончаров, В.М. Галузинський), “спосіб” (В.З. Юркевич, Л.В. Кондрашова), “гама персональних і колективних педагогічних засобів впливу” (М.Л. Портнов), “одна з форм спілкування вихователя з вихованцем” (К.М. Гуревич), “важлива складова методики навчально-виховної роботи” (Г.С. Костюк), “принцип педагогіки” (Г.І. Щукіна, І.Т. Огородніков, Ю.К. Гербеєв, В.І. Лозова, В.М. Галузинський, С.У. Гончаренко, Ю.К. Бабанський та ін.) [3; 4; 5; 7].

Деякі дослідники відносять індивідуальний підхід до понять часткового характеру – правил, принципів (Н.Д. Левітов), зводять його до врахування індивідуальних розходжень учнів (Л.П. Мусялик, Г. Нойнер), звужують, співвідносячи його з вимогами до методів і форм організації навчального процесу (Л.Г. Ковальов).

На думку російського дидакта Є.С. Рабунського, потрібно здійснювати індивідуальний підхід у тісному зв'язку з іншими дидактичними принципами, тому що відносно ізольований розгляд цього принципу можливий

лише в межах розумної абстракції, що полегшує розуміння та практичну реалізацію його в єдиному цілісному навчально-виховному процесі [9].

З одного боку, він слугує конкретизації інших принципів, які розкривають соціально-типові вимоги до навчання й виховання, з іншого – визначає вимоги до змісту освіти, методів та організаційних форм з метою формування творчої індивідуальності кожного учня. Його реалізація передбачає часткові, тимчасові зміни найближчих завдань і окремих сторін змісту навчально-виховної роботи, постійну видозміну методів та організаційних форм [9].

Отже, незважаючи на розбіжності в поглядах, більшість учених-дослідників виділяє індивідуальний підхід як найважливіший принцип навчально-виховного процесу, який здійснюється в тісному зв'язку з іншими принципами та різноманітними шляхами.

Терміни “індивідуальна робота” й “індивідуалізація” науковці також тлумачать неоднозначно. Індивідуальну роботу розуміють як “одну з форм організації навчального заняття” (А.П. Кондратюк, Б.П. Єсіпов); “здійснення індивідуального підходу в навчанні” (М.А. Данилов, М.Н. Скаткін, Є.С. Рабунський); “виконання школярем навчального завдання” (В.І. Лозова, П.Г. Москаленко, Г.В. Троцко); “форму організації пізнавальної діяльності” (Л.В. Кондрашова, В.К. Буряк, Л.А. Гапоненко); “найважливішу форму виховання” (В.С. Юркевич); “самостійну роботу” (Г. Нойнер, Ю.К. Бабанський).

Поняття “індивідуалізація” почали використовувати у вітчизняній педагогічній літературі у 1960-х рр., наступними роками увага до нього зростає.

Індивідуалізацію розглядали з точки зору навчально-виховного процесу – як вибір форм, методів, прийомів навчання; змісту освіти – як створення навчальних планів, програм, навчальної літератури; побудови системи освіти – як формування різних типів навчальних закладів, груп, класів.

Другий напрям проблеми розвитку понять “індивідуальний підхід”, “індивідуальна робота”, “індивідуалізація” полягає в тому, що для всіх досліджень характерним є виділення різних ознак як головних у цих поняттях із тенденцією зростання їх у процесі розгляду цього поняття з минулих років до сьогодення часу.

Російський дослідник Є.С. Рабунський виділив та аргументував 12 “суттєвих ознак індивідуального підходу”: гуманність, сприяння формуванню колективізму, активність, спрямованість на кожного учня, динамічність, спадкоємність та перспективність, двосторонній характер, здійснення різноманітними шляхами, здійснення за певними етапами, неприпустимість оцінки якості кількістю заходів, наявність рушійних сил, єдність вимог [9].

Більшість дослідників пов'язує поняття “індивідуалізація” з навчальним процесом. Виходячи із цього, можна, на наш погляд, структурувати ознаки індивідуалізації (щодо змісту освіти, організації навчання) і загальні (що можна віднести до кожної із цих груп).

До ознак, що характеризують індивідуалізацію змісту освіти, можна віднести такі: “допомагає визначити норму знань і розвитку учнів”, “різноманітна повнота і глибина вивчення”, “різноманітна кількість і складність завдань”, “спільні індивідуальні освітні програми”.

Серед ознак, що характеризують індивідуалізацію організації навчання: “оптимальна зайнятість учнів на уроці”, “посильна розумова напруга”, “залежність від підготовленості й темпу роботи учнів”, “пізнавальна діяльність є складною і привабливою для всіх”, “індивідуально-типологічні групи”, “специфічний підхід до кожної групи”, “розвиток індивідуально-типологічних особливостей”, “завдання різного ступеня складності”, “навчання необхідних прийомів пізнавальної діяльності”, “індивідуальний темп і стиль”, “в усіх формах і методах”, “оптимально організований навчально-виховний процес”, “особлива організація навчального процесу”, “у колективі класу (групи)”.

До загальних ознак належать такі: “ставить та вирішує конкретні завдання навчання”, “відповідає меті діяльності та реальним пізнавальним можливостям”, “застосовується на всіх етапах”, “здійснення вимог індивідуального підходу”. Іноді індивідуалізацію навчання трактують як урахування індивідуальних особливостей учителя, як формування індивідуального стилю викладання [6].

Наведені дані засвідчують тенденцію зростання уваги до цих понять останніми десятиліттями, зокрема до виділення на основі характеристики більш чіткого визначення.

Індивідуалізацію розглядають також як особливу організацію процесу навчання, яка охоплює всі його ланки. Необхідність індивідуалізації як особливої організації навчання зумовлена тим, що рівень підготовки й розвиток здібностей до навчання не в усіх однаковий.

Є.С. Рабунський вважає, що результат індивідуалізованого навчання безпосередньо залежить від конкретизації найближчих завдань, від умілої організації навчального матеріалу, гнучкості обраної методики, рівня освіченості та педагогічної майстерності вчителя. Головним критерієм ефективності він називає темп просування до дієвішого пізнавального інтересу, до вищих рівнів успішності та пізнавальної самостійності.

Висновки. Таким чином, аналіз теоретичної спадщини провідних українських та російських педагогів дає підстави стверджувати, що індивідуалізація як особлива організація навчання має свої переваги та особливості:

- це тривала та систематична робота, яка передбачає часткові, тимчасові зміни найближчих завдань і окремих сторін змісту науково-дослідної роботи;
- систематичне та планомірне вивчення студента, його сильних та слабких сторін, особливостей;
- обов’язкове пристосування цілей та змісту науково-дослідної роботи до рівня підготовки студентів, тобто спрямованість на кожну окрему особистість.

Література

1. Ананьев Б.Г. Индивидуальное развитие человека и константность восприятия / Б.Г. Ананьев. – М. : Просвещение, 1968. – 334 с.
2. Батищева И.Р. Мотивация и интеллектуальная самостоятельность студентов в процессе обучения иностранному языку во втузе / И.Р. Батищева, Д.Н. Александров // Профессионально-ориентированное обучение иностранным языкам в вузе : межвуз. сб. научн. тр. – Пермь : Перм. гос. ун-т им. А.М. Горького, 1983. – С. 124.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Есипов Б.П. Основы дидактики / Б.П. Есипов. – М., 1967. – С. 354.
5. Кондрашова Л.В. Индивидуальная работа студентов по педагогическим дисциплинам / Л.В. Кондрашова, В.К. Буряк, Л.А. Гапоненко. – Кривой Рог, 1995. – С. 27.
6. Общая психология / [под ред. А.В. Петровского]. – М. : Просвещение, 1977. – 431 с.
7. Педагогика / [под ред. И.П. Огородникова]. – М., 1968. – 219 с.
8. Пехота Е.Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя : монография / Е.Н. Пехота ; под общ. ред. И.А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1997. – 281 с.
9. Рабунский Е.С. Индивидуальный подход в процессе обучения школьников / Е.С. Рабунский. – М. : Педагогика, 1975. – 184 с.
10. Семенов И.М. Индивидуальность / И.М. Семенов // Большая советская энциклопедия. – М. : Изд. сов. энциклопедия, 1972. – Т. 10. – 188 с.
11. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования от деятельности к личности / С.Д. Смирнов. – К., 1994.

СУЩЕНКО Т.І.

ПЕДАГОГІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ПІДГОТОВКОЮ ОСВІТЯН З ПОЗИЦІЙ ПЛАНЕТАРНОГО МИСЛЕННЯ

Світовий досвід удосконалення життєдіяльності людей показав: успішним управління будь-якою сферою життя може бути тільки тоді, коли в ньому закладено все багатство людської культури, всі можливості мислення, наукового знання та досвіду. Сама категорія “управління” набуває суспільного значення, підтверджуючи висновок В. Вернадського про те, що людина повинна мислити та діяти в новому аспекті, не тільки в аспекті окремої особи, сім’ї чи роду, держави чи їх союзів, а й у планетарному [1].

Зрозуміло, що управління частіше пов’язують з владою (в широкому соціологічному значенні). Але в управлінні здійснюється безліч видів людської діяльності. Тому в характеристиці управління як категорії чомусь забувають про педагогічний аспект, від якого залежить глибина впливу управління на всі форми життєдіяльності. Це особливо актуально, коли мова йде про управління освітніми процесами, зокрема, про зміни в управлінні професійною освітою. Є нагода підкреслити, що управління як явище культури дуже часто характеризується з етичної, естетичної (художньої) і педагогічної точок зору. На думку видатного російського вченого, теоретика державного управління Г.В. Атаманчука, “в управлінні, без сумніву, реалізуються моральні якості людей, і саме воно може аналізуватися й оці-